

Karadeniz'in Türkiye için Kıyasal Jeopolitik Açından Önemi

Coastal Geopolitic Importance of Black Sea for Turkey

Konur Alp DEMİR*

Öz

Kıyasal jeopolitik, okyanus, deniz, göl, boğaz, delta ve nehir gibi su kütlelerinin bir ülkenin jeopolitiğine stratejik açıdan katkı yapmasını açıklayan bir kavramdır. Bu kavram çerçevesinde ve aynı eksen etrafında değerlendirildiği takdirde bir iç deniz olarak nitelendirilebilecek Karadeniz'in coğrafi konumu ile Türkiye'nin Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan bir noktada konumlanması Karadeniz'i hem Türkiye hem de Avrupa ve Asya için önemli bir konuma yükseltmektedir. Bu bağlamda Karadeniz'in Türkiye için coğrafya, ekonomi, siyaset ve güvenlik unsurları açısından incelenmesi gereken bir değeri ortaya çıkmaktadır. Karadeniz'in uluslararası ilişkiler bağlamında siyaset, ekonomi ve güvenlik üçlemesinin kilit noktasında durması bu bölgeye olan ilgiyi arttırmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin Karadeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip olması bağlamında küresel siyaset ve uluslararası güvenlik konularındaki üstünlüğüne vurgu yapılacak, Karadeniz'in küresel siyasetteki önemi ve yeri değerlendirmeye alınacak, uluslararası güvenlik konularında Türkiye'nin yeterliliğini güçlendiren Karadeniz'in jeopolitik konumu incelenecektir. Bununla birlikte, çalışmada farklı unsurların Karadeniz üzerindeki hâkimiyet kurma çabaları incelenecektir. İlgili çabalar küresel yapılanmalar ve anlaşmazlıklar üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-1199-930X, e-posta: konuralpdemir@yahoo.com.tr.

Çalışmanın nihai amacı Karadeniz'in Türkiye için önemini kıyasal jeopolitik konumu açısından değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Kıyasal Jeopolitik, Küresel Siyaset, Ekonomi, Yönetim.

Abstract

Coastal geopolitics is a concept explaining the strategic contribution of water bodies such as ocean, sea, lake, strait, delta and river to the geopolitics of a country. An inland sea as the geographical location of Turkey and the Black Sea can be considered to be located at a point linking Asia with Europe and the Black Sea to Turkey it raises an important position in both Europe and Asia. In this study, in terms of having the longest coastline on the Black Sea in Turkey will be held in global politics and emphasis on the rule of international security issues, the Black Sea to be taken and location assessment importance in global politics, geopolitics of the Black Sea to strengthen Turkey's competence in international security issues will be examined. However, the study will attempt to examine the different elements' efforts to dominate the Black Sea. Relevant efforts will be made through global structures and disagreements. The importance for Turkey's ultimate objective of the study is to evaluate in terms of the Black Sea coastal geopolitical position.

Keywords: Black Sea, Coastal Geopolitics, Global Politics, Economy, Administration.

Giriş

Jeopolitik kavramı 19. yüzyılın sonlarından itibaren bilim adamlarının inceleme nesnesi haline gelmiştir. Bu bağlamda bilim adamları jeopolitik kavramını uluslararası ilişkiler ve sınır hatlarının güvenliğinden yönetimine kadar geniş bir çerçevede olmak üzere devlet çalışmaları ile ilişkilendirmişlerdir. Çünkü ulus devletlerin kendi sınırlarını belirlemek suretiyle yer altı madenlerine ve su gibi hayati

önemi olan kaynaklara erişimlerini garanti altına almaya çalışmaları, coğrafi unsurlar açısından mutlak bir biçimde sınır çizme ve bu sınırlar içerisinde konumlanma konusunu gündeme getirmektedir.¹

Jeopolitik kavramını ilk defa bilim dünyası ile tanıştıran ve formülize eden kişi anayasa avukatı (veya anayasa hukukçusu) Rudolf Kjellén (1864-1922)'dir. Karl Haushofer (1869–1946) ise ilgili kavramı sistematik açıdan geliştiren, uluslararası ilişkiler öğretilerine işleyen ve coğrafyacı kimliği ile de tanınan bir Alman subayıdır.²

Karl Haushofer jeopolitiği, “Doğal şartların ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasi hayat şeklinin (devletin) üzerinde yaşadığı yer ile ilişkisidir.” biçiminde anlamlandırmıştır. Kenar Kuşak Teorisi'nin sahibi Amerikalı jeopolitikçi Nicholas John Spykman ise jeopolitiği, “Bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafi unsurlara ve olaylara göre planlanmasıdır.” şeklinde tanımlamıştır. İngiliz jeopolitikçi Geoffrey Sloan konuya farklı bir bakış ile yaklaşmış ve jeopolitik kavramını “Siyasi tarih içinde, belirli coğrafi modellerin önemine dikkat çekme girişimidir.” şeklinde yorumlamıştır. Amerikalı Colin S. Gray jeopolitik kavramı hakkında “Uluslararası ilişkilerin uzamsal incelemesi ve uygulamasıdır.” derken, konuyu devletlerarası ilişkilere yönelmiştir.³

Eleştirel Jeopolitik Yaklaşımı'na göre jeopolitik kavramının eleştirel yönden değerlendirmesini yapan Gearóid Ó Tuathail ise jeopolitiği “Devlet yönetiminin kavramlaştırılmasına ve devletin idare edilmesine yönelik bir problem çözme kuramı” şeklinde açıklamıştır. Bu açıklamanın ulaşmak istediği hedef jeopolitiğin bir güç politikası olduğunun vurgulanmasıdır.⁴

¹ Klaus Dodds, *Global Geopolitics A Critical Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, USA, 2013, p. 1.

² Benno Teschke, “Geopolitics”, *Historical Materialism*, 2006, Volume: 14:1, pp. 327–335, p. 327.

³ Bülent Ulaş, *Jeopolitik: Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Üyelik Süreci*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2011, s. 97-98.

⁴ Bülent Ulaş, *a.g.e.*, s. 98.

Jeopolitik, devlet kavramı açısından değerlendirme yapıldığı takdirde, yapı, kurum ve güç arasındaki ilişkileri coğrafi konum üzerinden değerlendiren bir anlamlandırmaya sahiptir. Bu bağlamda yer (mekân), uzay (boşluk), ölçek, bölge, iletişim ağı ve ülke (toprak) kavramları jeopolitik açıdan önem taşıyan ve jeopolitiğin anlamlandırılması aşamasında kullanılan ana unsurları meydana getirmektedirler.⁵

Kıyı jeopolitiği ise dünya üzerindeki su kütlelerinin kara parçasına oranla daha fazla yer kaplaması ile doğrudan ilişkilendirilebilecek bir kavramdır. Çünkü dünya yüzeyinin yaklaşık % 70'i su ile kaplıdır. Bu sebepten dolayı dünya nüfusunun yaklaşık dörtte üçü herhangi bir su külesinin kıyısında yaşamaktadır. Bununla birlikte, yüz elliden fazla devlet konumlandığı coğrafya açısından kıyı devleti olarak tanımlanmaktadır. Bu sebepten dolayı kıyı jeopolitiği üzerinde önemle durulması gereken bir kavramı meydana getirmektedir.⁶

Bu kavrama “Deniz Hâkimiyet Teorisi” ile önemli ölçüde katkı yapan Amerikalı Amiral Alfred T. Mahan (1840-1914) deniz ve kıyı jeopolitiği açısından önde gelen bir isimdir. Mahan “Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur.” derken kıyasal jeopolitiğin önemine vurgu yapmaktadır. Buna göre ifade edilmesi gereken en önemli sonuç bir kıyı devletinin siyasi ve ekonomik yönden güçlü olması ve kendi güvenliğini garanti altına alabilmesi için hem açık denizlerde hem de kendi kıyılarında otoriter güç olmayı başarabilmesi gerekmektedir.⁷

Bu anlamlandırma çerçevesinde Karadeniz’in Türk devlet yönetimi açısından kıyasal jeopolitik öneminin incelendiği bu çalışmanın alt benliğinde, bir ülkenin üzerinde konumlandığı coğrafyanın devlet yönetimine sağladığı üstünlüklerin coğrafya ve yönetim birlikteliğinde değerlendirilmesi amacının yer almasından

⁵ Colin Flint, *Introduction to Geopolitics*, Second Edition, Routledge Taylor & Francis Group, USA, 2012, p. 19.

⁶ Emine Akçadağ, *Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri*, BİLGESAM Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 68, İstanbul, 2015, s. 2.

⁷ Bülent Ulaş, *a.g.e.*, s. 27-29.

dolayı, coğrafya kavramının bilim olma niteliği üzerinden tanımlanması ihtiyacı hissedilmektedir.

Bu bağlamda coğrafya, insan ve doğal ortamın birlikteliğini inceleyen bir bilim dalı niteliğiyle anlamlandırılabilir. ⁸ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü'nde ise coğrafya, “Yeryüzünü fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal yönlerden inceleyen bilim” ve “Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen, fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal gerçekliklerin tümü” şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkılarak, insan ve doğal ortam arasında mutlak bir ilişkinin ve iletişimin var olduğu ifade edilebilmektedir. ¹⁰ Devlet yönetiminin özünde de insan olduğu için devlet yönetimi ile coğrafya ilişkisini göz ardı etmek etkin devlet yönetiminin ana kurgusundan uzaklaşmak anlamına gelmektedir. ¹¹

Coğrafi özellikler bir ülkenin kaderini belirleyen ve gücünün orantısız boyutunu ifade eden önemli etkenler arasında sayılmaktadır. Bir ülkenin coğrafi konumu, sahip olduğu topraklarının genişliği, arazi şartları, yüksek dağlara ve sık ormanlı bir toprak yapısına sahip olup olmadığı, bir ada üzerinde konumlanıyor olması ve önemli bir su kütlesinin yanında yer alması gibi unsurlar ilgili ülkeye kazanım olarak geri dönebilmektedir. ¹²

Yaşadığımız yüzyılda teknolojinin gelişmesi, haberleşme kaynaklarının fazlalığı ve kolay biçimde sahip olunabilmeleri, ulaşım

⁸ Ali Özçağlar, *Yönetimsel Coğrafya*, 1. Baskı, Nika Yayınevi, Ankara, 2015, s. 15.

⁹ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü, Coğrafya, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b952eb73b5c22.35010999, (Erişim Tarihi: 09.09.2018).

¹⁰ Ali Özçağlar, *a.g.e.*, s. 15.

¹¹ Hasan Hüseyin Çevik, *Kamu Yönetimi Kavramlar – Sorunlar – Tartışma*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 25; Konur Alp Demir ve Hikmet Yavaş, “Yönetim Algısındaki Değişim: Yönetimde Özerk İnsan Unsuru”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014, Yıl: 6 Sayı:11, ss. 121-132, s. 121.

¹² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 8. Baskı, MKM Yayıncılık, Bursa, 2009, s. 141.

imkânlarının fazlalaşması ve savaş teknolojilerinin kıtalar arası boyuta evrimleşmesi coğrafyanın önemini ortadan kaldırdıkları düşünülebilmektedir. Ancak dünya üzerinde güç dengelerinin sağlanmasında iki güç veya güce meydan okumak isteyen başka bir güç arasında binlerce kilometrelik büyük bir okyanusun girmesi veya ana kıtadan çok fazla uzak olmasa da bir su kütlesi hattı ile ayrılması ilgili devletlere mevcut durumda önemli bir kazanım sağlamaktadır.¹³

Bu çalışmada coğrafyanın stratejik gücünden faydalanılması gerekliliği üzerine odaklanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında ve çalışmanın özü ile doğrudan ilişkili olan konu için soru haline getirilmesi gereken husus kıyı ile devlet birlikteliğinin stratejik önemidir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığı takdirde sorulması gereken sorular şunlardır: Bir içdeniz olan Karadeniz'in Türkiye için kıyısız jeopolitik önemi nedir? Karadeniz'in Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası alandaki ekonomisi, güvenliği ve siyaseti açısından önemi nedir? Karadeniz'de otoriter güç olmayı başarabilen bir kıyı devleti bölgesel ve küresel alanda nasıl bir üstünlük sağlayabilecektir? Bu çalışma kapsamında bu sorulara cevap aranmaktadır.

Bu bağlamda ilk önce Türkiye'nin üzerinde konumlandığı coğrafyanın jeopolitik analizi yapılacaktır. Çalışmanın ana kurgusuna ulaşabilmek için Karadeniz'in jeopolitik değerlendirmesi üzerinden Türkiye'nin bir kıyı devleti olarak üstünlükleri tartışılacak ve bu bağlamda kıyısız jeopolitik kavramına giriş yapılacaktır. Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya üstünlüğünü kullanarak ürettiği veya üretmeye çalıştığı Karadeniz ile ilgili politikalarının incelenmesinin ardından Karadeniz'in ekonomik, güvenlik ve siyaset üçlemesindeki konumu tartışılarak konu tamamlanmaya çalışılacaktır.

¹³ Tayyar Arı, *a.g.e.*, 141-142.

1. Karadeniz'in Jeopolitik Konumu, Önemi ve Temel Kavramlar

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü'nde jeopolitik kavramı “Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi”; “Bir devlette bir bölgede uygulanan politikayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki” ve “Bir devletin saldırgan nitelikteki genişlemesini, ekonomik ve siyasi coğrafya açısından haklı kılmaya yönelik siyasi öğretisi”¹⁴ olmak üzere üç farklı şekilde tanımlanmıştır. Dolayısıyla jeopolitik kavramı bir devletin uluslararası politikalarını belirlerken sahip olduğu “coğrafya”, “ekonomi”, ve “nüfus” gibi değerlerinden yardım alması gerekliliğini vurgulayan bir anlamlandırmaya sahiptir.¹⁵ Benzer biçimde, jeopolitik üzerinde konumlanılan coğrafyanın özelliklerine göre devlet yönetme sanatıdır.¹⁶

Jeopolitik, dünyaya bakılan bir görüş açısidir. Bu görüş açısından devletler birbirleri ile etkileşim içerisine girmektedirler.¹⁷ Jeopolitik kavramı devlet ilişkilerini yorumlayıcı bir rol üstlenmektedir. Bu rol uluslararası ilişkilerde ve küresel siyasette su kütlesi ve kara parçasının üstlenmiş olduğu görevleri açıklamaya çalışan tarihsel bir strateji üzerinden şekillenmektedir. Bu strateji küresel siyaset üretme ve güvenlik sorunlarını açıklamak üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde kuramsal bir gerçeklik üzerinden

¹⁴ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü, Jeopolitik, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b953639bf4d28.04268177, (Erişim Tarihi: 09.09.2018).

¹⁵ Hamza Akengin, *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*, 3. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2013, s. 8; Hakkı Çiftçi ve Murat Koç, “Türkiye'nin Yeni Jeopolitiğinin Çevresi”, *International Conference on Eurasian Economies 2013*, (Editörler: Selahattin Sarı, Alp H. Gencer ve İlyas Sözen), St. Petersburg – Russia, 17-18 Eylül 2013, Beykent Üniversitesi, 2013, ss. 854-861, s. 855; Ali Hasanov, *Jeopolitik Teorileri Metodolojisi Aktörleri Tarihi Karakteristiği Kavramları*, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2012, s. 15.

¹⁶ İbrahim Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 9. Baskı, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir, 2016, s. 375.

¹⁷ Francis P. Sempa, *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, Transaction Publisher, Canada, 2002, p. 4-5.

hareket ederek jeopolitik kavramının uluslararası güvenlik konusunda açıklayıcı bir niteliğe sahip olduğu öne sürülebilmektedir.¹⁸

Jeopolitik dinamik bir siyasetin aracı unsuru olduğu için küresel güç dengelerinin dağıtılması ve tekrardan toplanması aşamasında önemli görevler üstlenmektedir.¹⁹ Çünkü jeopolitik küresel siyasetin anahtar kavramıdır. Farklı bir anlatım ile bir devlet sahip olduğu jeopolitik gücünü dış ilişkilerde doğru yerde ve zamanda kullanırsa iletişim ve gerektiği durumda pazarlık üstünlüğüne sahip olabilmektedir.²⁰ Çünkü bir devlet jeopolitik yeterliliğini ve jeostratejik yeteneğini kullanarak dış politikada üstün bir konuma gelebilme olasılığına sahiptir.²¹ Dolayısıyla bir devletin dünya üzerindeki konumu devletlerarası ilişkilerde önemli bir etken olarak kendisini göstermektedir. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde bir devletin doğal veya yapay boğazlara, göllere, denizlere, akarsulara, okyanuslara, çöllere, enerji kaynaklarına ve ormanlık arazilere sahip olması o devletin siyasal konumunu önemli oranda etkilemektedir. Türkiye üç tarafı denizlerle çevrelenmiş yarımada bir ülke olması ve Asya ile Avrupa kıtalarının kesişim noktasında durması sebebi ile bir geçiş yolu vazifesi görmesi açısından son derece stratejik bir konumda durmaktadır. Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin sıcak denizlere inebilmeleri ve dünya ile deniz yolu vasıtasıyla ticaret yapabilmeleri Türkiye'nin hâkimiyeti altında bulunan İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nı geçiş yolu olarak kullanmalarından geçmektedir. Bununla birlikte, bir iç deniz olan Marmara Denizi ise iki boğaz arasında önemli bir su kütlesini meydana getirmektedir. Avrupa ile Kafkasların karayolu ile bağlantısı benzer biçimde Türkiye üzerinden

¹⁸ Geoffrey Sloan & Colin S. Gray, "Why Geopolitics?", *Geopolitics, Geography and Strategy*, Routledge Publisher, USA, 2013, pp. 1-11, p. 10.

¹⁹ Bert Chapman, *Geopolitics: A Guide to the Issues*, Praeger Publisher, USA, 2011, p. 3.

²⁰ Gearóid Ó. Tuathail & John Agnew, "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy", *Political Geography*, 1992, Volume: 11, Number: 2, ss. 190-204, s. 191.

²¹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 6. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2014, s. 652-653.

sağlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye ulaşım ve ticaret yollarının kesişim noktasında durmaktadır.²²

Bu kesişim noktasının matematiksel konumunu vermek gerekirse Türkiye'nin kuzey yarım kürede 36°-42° paralelleri (36° ve 42° kuzey enlemleri) ve başlangıç meridyenine göre doğuda 26°-45° doğru meridyenleri (26° doğu ve 45° doğu boylamları) arasında konumlanan bir ülke olduğu ifade edilebilmektedir.²³ Bu verilere göre ifade edilebilir ki Türkiye coğrafi açıdan Afro-Avrasya Bölgesi'nin tam ortasında ve jeostratejik bir düzlemin dört boyutlu ekseninin odak noktasında konumlanmaktadır. Bu odak noktasının önemi ekonomik anlamda güçlenen Asya'nın, doğal kaynaklarının zenginliği ile tekrardan gündeme gelen Afrika'nın ve geçmiş dönemlere oranla askeri yeterliliği azalmış Avrupa'nın kesişim noktası olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir kesişim noktasında duran Türkiye'nin hem jeopolitik hem de jeostratejik değeri oldukça fazladır.²⁴

Bir ülkenin jeopolitik konumu çevresinde yaşanan siyasi olaylara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin Karadeniz'de üstlendiği rol ve jeopolitik konumunun ürettiği siyasi davranışları Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce ve dağıldıktan sonra farklılık göstermektedir.²⁵

Türkiye dünya üzerinde sahip olduğu stratejik konumundan dolayı dünyanın merkezinde yer alan bir konuma sahiptir. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde Türkiye, özellikle Avrupa'yı, Asya'yı, kuzey ve kuzeydoğu ülkelerini ve Orta Doğu'yu ilgilendiren herhangi bir uluslararası krizde kilit rol üstlenme potansiyeline sahiptir. Çünkü Türkiye bağlantı noktalarına sahip bir ülke olarak

²² Hamza Akengin, "Türkiye'nin Jeopolitiği", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: Meryem Hayır Kanat), Nobel Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 1-28, s. 2.

²³ Hamza Akengin, *a.g.e.*, s. 2.

²⁴ Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi, s. 8. https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/392/DZKK_STRATEJJI.pdf, (Erişim Tarihi: 21.09.2018).

²⁵ Suat İlhan, *Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık*, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 50.

siyasi bir güç merkezi konumundadır.²⁶

Türkiye konumlandığı coğrafyanın özelliğinden dolayı hem Avrupa hem de Asya ülkesidir. Türkiye, aynı zamanda, Akdeniz, Orta Doğu ve Kafkasya üçlemesinin tam ortasında yer alarak bakış açısını farklı bölgelere kadar da genişletme yeteneğine sahiptir. Türkiye bu yeteneğini kullanarak dış politika, yerel ve uluslararası ticaret ve ulusal ve küresel güvenlik konularında başat bir rol üstlenebilmektedir.²⁷

Bir içdeniz olan Karadeniz 422.1983 km²'lik²⁸ alanıyla Türkiye'yi Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya ve Gürcistan ile hem komşu ülke yapmakta hem de siyasal bir iletişimi zorunlu hale getirmektedir. Türkiye, Karadeniz kıyı şeridinde yaklaşık 1685 km'lik bir alana sahiptir.²⁹

Karadeniz hem Asya hem de Avrupa ülkeleri için önemli bir noktada durmaktadır. Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkeler için ortak bir zeminde hareket etmek hem kolay hem de rekabet gibi uzun süreçli faaliyetler açısından oldukça zordur. İlgili zorluk Karadeniz'in taşıdığı olduğu ekonomik değerinden, uluslararası güvenlik konularından ve enerji hatlarının geçiş rotası olmasından kaynaklanmaktadır.³⁰

Karadeniz, Asya ve Avrupa devletlerinin ortak birliktelik içerisine girdiği bir noktada konumlanmasından ve bu konumlanmanın da Türkiye'nin jeopolitik konumu gereği Anadolu toprakları üzerinden sağlanmasını zorunlu kılmasından dolayı son derece aktif siyaset üreten bir havzadır.³¹ Bu gerçeklikten dolayı Türkiye, bu kesişim noktasında, tarafları ortak bir zeminde buluşturabilecek ve gerektiği

²⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 49. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2010, s. 116.

²⁷ İbrahim Atalay, *a.g.e.*, s. 390.

²⁸ İbrahim Atalay, *a.g.e.*, s. 73.

²⁹ Ahmet Ertek, "Türkiye'nin Hidrografik Özellikleri", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: Meryem Hayır Kanat), Nobel Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 71-117, s. 72.

³⁰ İlyas Kamalov (Kemaloğlu), "Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar", *Karadeniz Araştırmaları*, 2009, Cilt: 6, Sayı: 21, ss. 13-21, s. 14.

³¹ Alaeddin Yalçinkaya, "Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2017, Cilt: 5, Özel Sayı, Nisan, ss. 1-16, s. 9.

durumlarda da ilişkileri kontrol edebilecek bir yeterliliğe sahiptir. Daha basit bir açıklama ile Türkiye bu bölgede uluslararası ekonominin ve güvenliğin motor gücünü ve herhangi bir olumsuz durumda ise sigortasını oluşturmaktadır.³² Bu öngörü, Mahan'ın "Deniz Hâkimiyet Teorisi" ile de desteklenmektedir.³³

Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin arasında Türkiye, diğer ülkelere göre, en uzun kıyı parçasına sahip ülke konumundadır. Bu coğrafi gerçeklik Türkiye'yi jeoekonomik açıdan üstün konuma getirmektedir. Türkiye Karadeniz sayesinde Doğu ve Kuzey Avrupa'ya ve Kafkaslar ile Orta Asya'ya kolay biçimde açılma imkânına sahiptir.³⁴ Bu açıdan değerlendirildiği takdirde Karadeniz coğrafya, siyaset ve strateji üçgeninin tam ortasında yer alan önemli bir oyun sahası konumundadır. Bundan dolayı Karadeniz'i "doğal jeopolitik merkez" olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.³⁵

Karadeniz, Türkiye için tarihi bir yer kapma savaşının mirasçısı konumundadır. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında meydana gelen hâkimiyet savaşı, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında devam etmiş, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen sürede iki kutuplu bir savaş yaşanırken Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından savaş sistematik bir mücadeleye dönüşmüş ve farklı aktörlerin katılımı ile cephe büyümüştür. Sonuç itibarıyla Karadeniz siyasi, uluslararası güvenlik ve ekonomik anlamda hem bir işbirliği hem de mücadele anlamında "uluslararasılaşmış" bir görünüm sergilemektedir.³⁶

³² Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2007, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 195-217, s. 198-200; Nadire Filiz İrge, "Karadeniz Havzası Jeopolitiğinde Güç Mücadelesinin Arka Planı ve Bölgesel Güvenliğin Uluslararası Önemi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2017, Cilt: 5, Özel Sayı, ss. 79-92, s. 80-84-85.

³³ Gökhan Koçer, *a.g.m.*, s. 198.

³⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 160-161.

³⁵ Dimitrios Triantaphyllou, "The 'Security Paradoxes' of the Black Sea region", *The Security Context In The Black Sea Region*, Routledge Taylor & Francis Group, Great Britain, 2010, pp. 3-21, s. 5.

³⁶ Gökhan Koçer, *a.g.m.*, s. 196.

19. yüzyılın son dönemleri ve 20. yüzyılın ilk başlarında gerçekleşen süper güç değişiminde Karadeniz'in bir Avrupa Bölgesi haline dönüşmesi için ilk adım atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaştan galip olarak çıkan devletler Karadeniz'e hükmetmeye çalışmışlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile bölge devletleri dış politikalarını yeniden yapılandırırken bölgesel hassasiyeti de dikkate alarak önceliklerinin tanımlamalarını tekrardan yapmaya başlamışlardır.³⁷

Karadeniz, stratejik ve ekonomik açıdan değerlendirmek gerekirse, bölge devletleri için küresel siyasi ekonominin Hazar Denizi'nden başlayarak bölge coğrafyasından Avrupa'ya doğru yayıldığı bir çizgide, dünya pazarlarına açılabilme için küresel bir işlev üstlenmektedir. Karadeniz'in potansiyel enerji kaynakları havzayı ve bölge ülkelerini stratejik bir konuma taşımaktadır. Karadeniz dünya ekonomisi için yeni bir pazar ve ticaret fırsatları bölgesi olarak³⁸ üzerinde önemle durulması gereken bir havzadır.³⁹

Karadeniz'in jeopolitik ve jeoekonomik geleceği çoğunlukla Rusya ve Türkiye'nin ilişkilerine bağlıdır. 1990'lı yılların başından beri Türkiye Karadeniz havzasında önemli bir aktör olduğu izlenimini vermektedir. Bu bağlamda Türkiye Karadeniz'in jeopolitik ve jeoekonomik geleceği açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye bu rolünü Rusya ile stratejik bir ortak olarak sürdürdüğü gibi, Rusya'nın rakibi olarak da yerine getirebilmektedir.⁴⁰ Türkiye'nin özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Karadeniz'de daha yoğun

³⁷ Anda Nicoleta Onetiu, "Geopolitical and Geostrategic Dimensions within the Black Sea Basin", *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 2012, Volume: 2, Special Issue: 1, ss. 238-242, s. 238-239.

³⁸ Panagiota Manoli, *Regional Cooperation in the Black Sea, Building an Inclusive, Innovative, and Integrated Region*, Commissioned Paper for the Black Sea Trade and Development Bank, Greece, 2014, p. 5.

³⁹ Akın Alkan, *21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2006, s. 17; Alaeddin Yalçınkaya, a.g.m., s. 9.

⁴⁰ Alexandr G. Druzhinin, "The Black Sea Region in Modern Russian-Turkish Cooperation: Geo-Strategic Aspect", *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2015, Volume: 5, Special Issue, pp. 81-84, p. 81.

faaliyetler içerisinde girmesi ile Karadeniz'in jeopolitik öneminin değişime uğraması aynı zaman dilimine rastlamaktadır.⁴¹

Karadeniz'e hâkim olmak Doğu Akdeniz, Kuzey Orta Doğu, Güney Kafkasya ve Avrupa'nın geri kalanına hükmetmeyi kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, Karadeniz ticari anlamda transit bir koridor olma özelliğine sahiptir.⁴²

Karadeniz'in bölge devletleri ve hatta Amerika Birleşik Devleti için enerji açısından cazibe merkezi haline gelmesi 11 Eylül saldırısının ardından gerçekleşmiştir. Bu sürecin hemen ardından başlatılan terörle mücadele adı altındaki karmaşa içerisinde Orta Doğu artık güvensiz bir ortam olmaya başlamıştır. Bu güvensiz ortam içerisinde petrole bağımlılığını en üst seviyeden hisseden devletler bakış açılarını daha güvenli bölgelere ayarlamaya başlamışlardır. Karadeniz bu dönemde stratejik bir önem kazanmaya başlamıştır.⁴³

Karadeniz havzasında meydana gelebilecek olası bir siyasi istikrarsızlık, güvenlik açığı veya uluslararası anlaşmazlıklar hem Avrupa hem de Asya'yı ilgilendirdiği gibi, aynı zamanda Türkiye'nin geçiş rotası olmasından dolayı, bu hattı kullanan her devleti derinden etkileyebilecektir.⁴⁴

Karadeniz taşıdığı öneme rağmen, bir kimlik bunalımı içerisinde. Çünkü Avrupa ile Asya arasında bir geçiş rotası ve farklı kültürlerin ortak yaşam alanı olarak melez bir birlikteliğin kısır döngüsünü oluşturmaktadır. Karadeniz'e giriş ve çıkış yapılabilmesi için Türkiye'nin sahip olduğu boğaz geçiş yollarına muhtaç olunması,

⁴¹ Liviu Bogdan Vlad, Gheorghe Hurduzeu & Andrei Josan, "Geopolitical Reconfigurations In The Black Sea Area At The Beginning Of The 21st Century", *Romanian Review on Political Geography*, 2009, Year: 11, Number: 1, pp. 65-76, p. 67.

⁴² Byron Chong, *The Role Of The Black Sea In Russia's Strategic Calculus*, 2017. <http://cimsec.org/role-black-sea-russias-strategic-calculus/31805>, (Erişim Tarihi: 15.09.2018).

⁴³ Iulian Lăzărescu, "Energy and Security in the Black Sea Region", *Management and Socio-Humanities (Review of the Air Force Academy)*, 2012, Volume: IX, No: 1(20), pp. 109-115, p. 112.

⁴⁴ Alaeddin Yalçınkaya, *a.g.m.*, s. 10.

ilgili havzaya kıyısı bulunan ve egemen güç olma iddiası ile dünyanın her coğrafyasında varlığını göstermeye çalışan ülkeleri Türkiye ile siyaset açısından hem dost hem de düşman yapabilmektedir.⁴⁵

Devletlerin uluslararası ilişkilerdeki konumunu belirleyen ve siyasi üstünlük için sahip olunması gereken kavram “güç”tür. Bir devletin güçlü olmasını belirleyen etkenlerin en önemlilerinden birisi ise üzerinde konumlandığı coğrafya olduğu için coğrafi şekillerin jeopolitik önemi oldukça fazladır.⁴⁶ Bu aşamada incelenecek olan coğrafi şekil ise kıyıdır.

Kıyı, su ile kara parçasının birleştiği yere verilen isimdir. Farklı bir tanımlamaya göre kıyı, deniz, göl, akarsu, baraj ve gölet gibi doğal veya yapay su kütlelerinin etrafını veya bir kısmını uzun veya kısa bir hat boyunca saran veya takip eden toprak parçasıdır.⁴⁷ Bu toprak parçaları dünyanın hemen her yerinde ekonomik, siyasi, çevresel ve demografik açıdan değerli konumdadırlar. Bu değer dünya nüfusunun önemli bir bölümünün neden kıyı kesimlerinde yaşadığının bir cevabı niteliğindedir.⁴⁸

Kıyısız jeopolitik, kara parçası ile deniz, okyanus veya göl gibi su kütlelerinin karşılıklı ilişkisinin incelenmeye çalışıldığı durumlarda işlevsellik kazanmaktadır. Bir su kütesinin konumunun veya kara parçasına karşı duruşunun incelenmeye çalışıldığı durumda, ilgili unsurların kıyı temel alınarak stratejik açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü su kütlesi kıyıdan başlamaktadır. Bir devletin denize veya bir okyanusa kıyısı olması jeopolitik konumunu önemli derecede etkilemektedir.⁴⁹

⁴⁵ Nadire Filiz İrge, *a.g.m.*, s. 83.

⁴⁶ Soylap Tamcelik, “Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi”, *Center for Turkish Studies Occasional Paper Series*, Occasional Paper Serie, 2011, Volume:3, No:1, ss. 2-32, s.3.

⁴⁷ Konur Alp Demir, “Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Bağlamında Kıyı Kentleşmeleri”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2018, Cilt:25, Sayı:2, ss. 409-426, s. 410-412.

⁴⁸ Parimal Sharma, *Coastal Zone Management*, Global India Publications, New Delhi, 2009, p. vii-3.

⁴⁹ Yılmaz Tezkan ve M. Murat Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları,

Bir devletin savaş veya barış zamanında askeri ve ticaret filolarının sığınabileceği, ikmal yapabileceği, ticaret faaliyetlerini sürdürebileceği kıyı bölgelerine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durum da kıyıların jeopolitik önemini arttırmaktadır.⁵⁰

Bir ülkenin kıyıları aynı zamanda o ülkenin sınırlarını da oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı bir ülkeye kıyıdan kolaylıkla yaklaşılabilir olması, o ülkenin jeopolitik açıdan güçsüzlüğünü göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kıyılardan ülkenin içine ulaşabilmek ile o ülkenin jeopolitik korumasızlığı doğru orantılıdır.⁵¹

2. Türkiye'nin Karadeniz Politikaları

Türkiye, Karadeniz havzasında var olmak ve ağırlığını hissettirebilmek için uluslararası anlaşmalar içerisine girmek ve bölgede başat bir rol üstlenme çabasını sürdürmektedir. Çünkü Türkiye hem bir Karadeniz ülkesi hem de bu havza üzerinden geçen enerji hatlarının doğrudan ilgilenicisi konumundadır. Bununla birlikte güvenlik konuları ile yakından ilgilenmekte ve ileri bir tarihte olası bir biçimde ortaya çıkabilecek yer altı kaynaklarının da taliplisidir. Bu sebepten dolayı Türkiye uluslararası alanda sesini duyurma gayreti içerisinde. Çünkü Türkiye bu havzada uluslararası siyaseti etkileyebilecek baskın bir güç konumundadır.⁵²

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'de önemli bir aktör haline gelmesinin başlangıç noktasını Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölgede Türkiye'den daha stratejik niteliklere bir devletin bulunmaması gerçeği oluşturmaktadır.⁵³ Bu gerçekten dolayı Türkiye'nin

İstanbul, 2002, s. 17-19.

⁵⁰ Alfred Thayer Mahan, "Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi (1660-1812)", *Dünden Bugüne Jeopolitik*, (Yazarlar: Yılmaz Tezkan ve M. Murat Taşar), Ülke Kitapları, İstanbul, 2002, ss. 34-41, s. 36.

⁵¹ Alfred Thayer Mahan, a.g.e., s. 37.

⁵² Giray Saynur Bozkurt, "Security Policy Of Turkey And Russia In The Black Sea Basin", *Karadeniz Araştırmaları*, 2011, Sayı: 30, ss. 1-13, s. 3.

⁵³ Kamer Kasım, "Türkiye'nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler", *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, OAKA Tartışma Platformu*,

Karadeniz havzasına yönelik politikalarının belirlenmesinde jeopolitik konumu yönlendirici etki yapmaktadır. Çünkü Türkiye, sürekli bir biçimde siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalar ve savaşlar ile adları anılan Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu gibi coğrafyalarda konumlanan ülkeler ile komşu veya uzaktan bağlantılı bir ülkedir. Türkiye bu ülkeler ile geçmişten gelen bir bağının bulunmasından ve bu coğrafyalarda Türk kökenli insanların yaşamasından dolayı kendisini sıcak olayların dışında tutamamaktadır.⁵⁴

Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumundan kaynaklanan üstünlüklerinden dolayı, bölgede önemli bir oyuncu olarak var olmaktadır. Bu durum Türkiye'nin dış politikasını belirleme aşamasında uygun bir zemin yaratmaktadır. Türkiye'nin bu zeminde, özellikle, Rusya ile ortak hareket etmesi Batılı güçlerin üzerinde düşündükleri bir konuyu gündeme taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin hem kuzey hem de batı ülkeleri ile ortak bir çalışma ortamı yaratması gerekmektedir. Bununla birlikte, Türkiye Karadeniz'e dışarıdan veya kıyıdaş olmayan devletler tarafından müdahale edilmesi konusunda son derece katı bir tutum içerisinde.⁵⁵

Rusya'nın Karadeniz ve Kafkaslar bölgeleri üzerinde otoriter güç olma çabası ile Türkiye'nin kendi alanında var olma ve Türk kökenli devletler ile yakın ilişkiler içerisine girme çabası birbirleri ile çelişkili iki durumu ortaya çıkartmaktadır. Gerçekte bu durum bir çelişki değil, yumuşak bir çatışmaya zemin hazırlayıcı unsurdur. Rusya, Kafkaslar ve Karadeniz bölgelerini, mevcut durumda okunan siyasete göre, terk etme eğilimi içerisinde değildir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bir bütün olan coğrafyanın bölümlenmesini kendisi açısından bir tehdit unsuru olarak anlamlandıran Rusya, izlediği siyasi stratejik yöntem ile baskın karakterini bölge devletleri üzerinde hissettirmeye çalışmaktadır. Ancak Türkiye'nin de en az Rusya kadar

2007, ss. 172-180, s. 172-173.

⁵⁴ Nadire Filiz İrge, *a.g.e.*, s. 83.

⁵⁵ Burçin Canar, "Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt: 67, No: 1, ss. 49-80, s. 58-64.

bölge üzerinde ekonomik, siyasi ve askeri hedefleri bulunmaktadır. Bu durumdan iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, iki güç çarpışacak ve zayıf olan kırılacak, ikincisi ise akılcı bir yöntem ile siyaset yaparak bir ortaklık çerçevesinde iki güç de kendi geleceğini garanti altına alacaktır.⁵⁶

3. Ekonomi, Siyaset ve Güvenlik Açısından Karadeniz

Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya yayılmasında ve konumlandığı bölgelerde hâkim güç olmasında denizler üzerindeki egemenliğinin önemli bir payı vardır. Osmanlı Devleti, Akdeniz, Ege ve Karadeniz üzerindeki egemenliği sayesinde çevre deniz ve okyanuslara açılma imkânına erişmiştir. Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nden gelen bu gücüne⁵⁷ rağmen, Karadeniz'deki varlığının önemli bir dönüm noktası Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Karadeniz'e en fazla kıyısı olan ülke unvanını kazanması ile gerçekleşmiştir. Ancak Karadeniz'in Rusya'nın baskın karakter olma içgüdüğü ile hareket etmesinden kaynaklanan birçok ekonomik ve siyasi temelli sorunu bulunmaktadır. Bu sorunlara çevre kirliliği ile ilgili başlıkların da eklenmesiyle liste uzamaktadır.⁵⁸

Bu bölümde, olası listeyi çok fazla uzatmadan ve çalışmanın ruhu ile doğru orantılı olan, Karadeniz'in yerel ekonomi, küresel siyaset ve uluslararası güvenlik konuları ile bağlantısı incelenecektir.

3.1. Ekonomi

Karadeniz'in jeostratejik ve jeopolitik öneminin kaynağı ticaret ve kaçakçılığa dayanmaktadır. Bu iki unsura güvenlik başlığını da eklemek mümkündür. Bölgenin ticaret hacmini önemli ölçüde etkileyen

⁵⁶ Yılmaz Tezkan, "Belirsizlikler ve Menfaat Çatışmaları Ortamında Türkiye", *Menfaatler Çatışması Ortamında Türkiye*, (Hazırlayan: Yılmaz Tezkan), Ülke Kitapları, İstanbul, 2000, ss. 9-20, s. 14.

⁵⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 151.

⁵⁸ Chatham House, *The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interests*, 16 January 2009, Russia and Eurasia Programme Seminar Summary, London, 2009, p. 5. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/160109blacksea.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

yasal veya yasa dışı birçok ticari mal bu koridor vasıtasıyla dünyaya açılmaktadır.⁵⁹

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) 25 Haziran 1992 tarihinde kurulmuştur. KEİ, “Türkiye”, “Azerbaycan”, “Ermenistan”, “Gürcistan”, “Moldova”, “Rusya Federasyonu”, “Ukrayna”, “Bulgaristan” ve “Romanya” kurucu ülkelerinin yanı sıra “Arnavutluk”, “Sırbistan” ve “Yunanistan” ile genişleyen ekonomik bir işbirliği örgütüdür. KEİ’nin amacı aynı coğrafyada yer alan ülkelerin birbirlerinin ekonomik güçlerinden faydalanarak Karadeniz havzasında ortak bir ticari alan yaratmak ve böylece kalkınmaya hız vermektir. Üye ülkeler bu örgüt kapsamında teknolojik, ekonomik ve sosyal ilişkilerini geliştirerek Karadeniz havzasını çok boyutlu yönden istikrarlı bir coğrafya haline getirmeyi amaçlamaktadırlar. Farklı alanların aynı amaç doğrultusunda birleştirilmesi için seçilen motor gücü ve dengeleyici araç ise ekonomidir.⁶⁰ KEİ’nin birinci amacının ekonomik iş birliği olduğu yönünde fikir birliğine varılmakla birlikte, bu sürecin sonucunda ikinci bir amacın varlığı sorgulanmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde sadece ekonomik yönden iş birliği içerisine girmenin, Karadeniz’e kıyası bulunan ve çeşitli bağlantılar sonucunda dışarıdan ekleme yapılan ülkelerin tamamının kalkındırılmasına yeteceğini düşünmek iyimser bir yaklaşımı ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla ikinci bir amaç olarak ilgili ülkelerin sermaye, mal ve insanların serbest dolaşımına olanak verecek.⁶¹

KEİ’nin bir diğer kuruluş amacı Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan siyasi ve diplomatik boşluğun doldurulması için girişilen

⁵⁹ Duncan Wood, “Preface: Crime and Confrontation in the Black Sea”, *Black Sea Security: International Cooperation and Counter-Trafficking in the Black Sea Region*, (Editors: Fiona Houston, W. Duncan Wood, Derek M. Robinson), IOS Press, Oxford, UK, 2010a, pp. xi-xvi, p. xii.

⁶⁰ Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.09.2018).

⁶¹ Emel G. Oktay, “Türkiye’nin Avrasya’daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü”, *Uluslararası İlişkiler*, 2006, Cilt: 3, Sayı: 10, ss. 149-179, s. 163.

Türkiye merkezli uluslararası birliktelik kurma çabasıdır. Çünkü Soğuk Savaş döneminde varlığını hissettiren güvenlik sorunlarının Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sıcak savaş yöntemi ile değil, ekonomik temelli bir siyaset ile çözümlenmesi gerekliliği ülkelerin dış politikalarının oluşum şekillerine yansımıştır.⁶² Bu eksen etrafında toparlamak gerekirse kıyıdaş ülkeler için eski model Sovyet tarzı merkezden planlanan ekonomik yönetim anlayışı yerine, Avrupa Birliği'nin de bütünleştirici ve aynı zamanda da yerellik ilkesine yaptığı vurgu kapsamında yerel ekonomi anlayışının gelişmiş durumda olduğu ifade edilebilmektedir.⁶³

KEİ'nin, ekonomi bağlamında, Türkiye açısından önemi, Türkiye'nin serbest bölgelerinin ve ticaret hacmi yüksek alanlarının Karadeniz'i Akdeniz'e ve dolayısı ile dünya ticaretine bağlayan veya eklemleyen noktalarda yer alması sebebi ile ilgili yerlerde uluslararası bir örgütlenmenin ve anlaşmanın yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁴

3.2. Küresel Siyaset

Dünya siyasi tarihi dikkatli bir biçimde incelendiği takdirde bazı ülkelerin belirli dönemlerde dünyanın otoriter gücü olmaya çalıştığı görülecektir. Örneğin, 17. yüzyılda Hollanda, 19. yüzyılın ortalarında İngiltere ve 20. yüzyıl ve devamında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) baskın karakter olarak ortaya çıkmışlardır. Bu ülkelerin ve ileri bir tarihte ise diğer ülkelerin baskın bir karakter olarak ortaya çıkmalarında siyasi, ekonomik ve ideolojik etkenlerin varlığının göz ardı edilmemesi gerekmektedir.⁶⁵

⁶² Alaeddin Yalçınkaya, *a.g.m.*, s. 2.

⁶³ Göktürk Tüysüzöğlü, "Çok Kutupluluk Tartışmaları ve Karadeniz Havzası'nın Bölgesel Görünümü", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2013, Cilt: 8, Sayı: 3, ss. 241-273, s. 254-255.

⁶⁴ Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, EKİT (ECO), İslam Ülkeleri) İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu, Türkiye – Karadeniz Ekonomik İşbirliği İlişkileri Alt Komisyonu Raporu, Kitap 4, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No: DPT: 2379 - ÖİK: 443, Ankara, 1995, s. 24.

⁶⁵ İbrahim Atalay, *a.g.e.*, s. 387.

Askeri açıdan küresel siyasetin atar damarının kendisine yol bulup akamadığı ender coğrafyalardan biri olan Karadeniz, 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin kıyıdaş ülkelere tanıdığı ayrıcalıklara istinaden, küresel siyasetin önemli bir yönlendiricisi konumunda bulunan ABD'nin uçak gemisinin giremediği tek deniz olarak varlığını korumaktadır. Bu sözleşmeye göre Karadeniz'e kıyısı bulunmayan bir ülkenin askeri deniz aracı Karadeniz'de üç haftadan daha uzun süre kalamamaktadır.⁶⁶

Türk Boğazları sistemi İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi'nden oluşmaktadır. Bu üçlü sistemin en önemli tarafı Karadeniz'i sıcak denizlere bağlamasıdır. Ekonomik, güvenlik ve küresel siyaset açısından Karadeniz'in varlığına değer katan Türk Boğazlar sistemi hem Türkiye hem diğer kıyıdaş devletler hem de Karadeniz'de varlık göstermeye çalışan küresel güçler açısından önem taşımaktadır. Tekrardan ifade etmek gerekirse Türk Boğazları sistemi, Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin dünya ticaretinden pay alabilmeleri için aracı bir nitelik taşımaktadır.⁶⁷

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olması, özellikle de Karadeniz'e kıyısı olan Rusya karşısında, siyasi stratejisinin gücünü zayıflatmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Avrupa ve ABD ile kurduğu yakın ilişki Karadeniz'de olası bir biçimde yapılacak herhangi bir ortaklıkta kendisinden binlerce kilometre uzaklıktaki siyasi stratejik ortağını dolaylı yünden de olsa ilgilendirmektedir.⁶⁸

Türkiye, Karadeniz'de ve Balkanlar'da potansiyel olarak ekonomik, demografik ve siyasi açıdan bölgesel bir gücü sembolize etmektedir. İlgili bölgede Türkiye'nin demografik ve ekonomik güç

⁶⁶ Alaeddin Yalçınkaya, *a.g.m.*, s. 10.

⁶⁷ Türk Boğazları, TC Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

⁶⁸ Mitat Çelikpala, *Turkey and The New Energy Politics of The Black Sea Region*, Neighbourhood Policy Paper, The Black Sea Trust for Regional Cooperation, A Project of The German Marshall Fund, 2013, Issue: 5, p. 1. [http://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper\(05\)\(2\).pdf](http://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper(05)(2).pdf), (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

potansiyelini dengeleyecek başka bir ülke bulunmamaktadır. Çünkü Türkiye, Balkanlarda Müslüman ve Türk kökenli insanları etkisi altına alabilecek bir güce sahiptir. Dolayısıyla Türkiye, Karadeniz ekseninde hareket ederken Avrupa'nın neredeyse iç kesimlerine kadar uzanabilecek bir konumda durmakta ve sabitlenmeye çalışılan ekonomik ve siyasi dengeleri her an alt üst edebilecek bir yeterliliğe sahip olmaktadır.⁶⁹

Nihai aşamada ise Türkiye'nin Balkanlardaki potansiyel gücü Karadeniz aracılığı ile doğudan batıya doğru taşınan petrol ve doğal gaz hatlarının ve deniz yollarının güvenliği açısından önem taşımaktadır.⁷⁰

Karadeniz'e kıyası olmayan ABD gibi küresel güçlerin bu bölge üzerinde hâkimiyet kurma çabalarının temelinde Karadeniz'in ekonomik ve stratejik gücünden faydalanma gereksinimi yer almaktadır. Rusya ise uzak mesafelerden gelerek bölgeye müdahil olmaya çalışan ABD'yi bölge üzerinde söz sahibi yapmamak için uluslararası stratejiler üzerinde çalışmaktadır. Bu bağlamda enerji, ticaret, ulaştırma, doğal madenler gibi alanlarda bölgesel işbirliğine gidilerek bölgede yalnızca ilgili devletlerin söz sahibi olması girişimlerinde bulunmaktadır.⁷¹

ABD için Karadeniz, yalnızca, dar bir alana sıkışmış bir iç deniz olarak değil, aksine Ren-Tuna Kanalı ile Kuzey Denizi'ne, Volga-Don Kanalı ile de Hazar Denizi'ne çıkış sağlayan anahtar bir nokta olarak görülmektedir. Çünkü Karadeniz'de otoriter varlık gösteren bir devlet olası bir ihtiyaç durumunda hem Kuzey bölgelerine hem de Hazar Denizi aracılığı ile Asya topraklarına hükmedebilecek veya müdahale edebilecek bir yeterliliğe kavuşacaktır. Bu sebepten dolayı Karadeniz'de varlık göstermek küresel siyasetin mutlak bir koşulunu oluşturmaktadır.⁷²

⁶⁹ Ognyan Minchev, *Major Interests And Strategies For The Black Sea Region*, Framework Analytical Review, Institute for Regional and International Relations, Sofia, 2006, p. 17. <http://www.harvard-bssp.org/static/files/122/BlackSeaFrameworkAnalyticalReview.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

⁷⁰ Anda Nicoleta Onetiu, *a.g.e.*, p. 240.

⁷¹ Nadire Filiz İrge, *a.g.e.*, s. 80-81.

⁷² Mehmet Seyfettin Erol ve Sertif Demir, "Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2012, Cilt: 6, Sayı: 11, ss. 17-33, s. 19.

Kıyı devleti olan Romanya ise oyuna aktif bir oyuncu olarak dâhil olmakta, Karadeniz için önemli olan radar sistemlerinin bir kısmı Romanya topraklarında konumlanmaktadır. Bu durumun küresel siyaset için önemli ise Çin, İran ve Kuzey Kore gibi olası tehditkâr devletlerden gelebilecek bir füze saldırısına karşı Karadeniz üzerinde müdahale edebilme fırsatını yaratmasıdır. Dolayısıyla Romanya, özellikle, Avrupa için ileri karakol vazifesi gören bir niteliğe sahiptir.⁷³

Romanya'nın Karadeniz için bir diğer önemi ise Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) Rusya için geliştirdiği küresel stratejilerinde rol almasıdır. Bu noktadaki temel amaç Rusya'nın sınırlandırılarak edilgen bir konuma getirilmesidir. Romanya'nın Avrupa Birliği'ne üye olması ile birlikte Karadeniz'de yeni bir küresel aktör daha söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu aktör sahip olduğu ekonomik ve askeri güç ile Karadeniz'de kurumsallaşmış bir yapılanmanın varlığı için çaba göstermektedir.⁷⁴

Romanya ile birlikte Bulgaristan'ın da Avrupa Birliği üyesi olmasının altında yatan sebep Karadeniz'deki güç odaklarının Batı Cephesi yönüne doğru yöneltilmesini sağlamaktır. Çünkü Avrupa Birliği "komşuluk ilişkileri" bağlamında Doğu'ya ve özellikle de Karadeniz havzasına doğru genişleyerek hâkimiyet alanını fazlaştırmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği Karadeniz'in ekonomik, güvenlik ve siyasi olanaklarından faydalanmaya çalışmaktadır. Bu noktada da Romanya ve Bulgaristan kilit rol üstlenmektedirler.⁷⁵

3.3. Uluslararası Güvenlik

Karadeniz'in, bir bölge olarak, enerji tedariki, kaçakçılık ve bölgesel uzlaşmazlıklar gibi birkaç noktada güvenlik açığı bulunmaktadır. Örneğin, Gürcistan ile Güney Osetya ve Abhazya, Rusya ile Çeçenistan, Moldova ile Transdinyester ve Türkiye ile İran

⁷³ Mehmet Seyfettin Erol ve Sertif Demir, a.g.m, s. 19-20.

⁷⁴ Kamer Kasım, a.g.e., s. 175-176.

⁷⁵ Sertif Demir, "Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", *Karadeniz Araştırmaları*, 2012, Sayı: 35, ss. 19- 50, s. 31.

ve Irak destekli bölgesel azınlık sorunları Karadeniz bölgesini uluslararası güvenlik konusunda sorunlu bir hale getirmektedir. Bölgenin güvenlik kaygılarının bir diğer sebebi ise bölgede farklı devletlerin sınırlarının bulunması, zorlu arazi koşulları, terör faaliyetlerinin varlığı, sistematik bir hale gelmiş kaçakçılık faaliyetleri ve tespit edilememiş çok sayıda radyoaktif kirleticinin bulunmasıdır. Örneğin, bölgede bırakılmış veya unutulmuş olan eski Sovyetler Birliği yapımı çok sayıda (yaklaşık 1000 adet) Radyoizotop Termoelektrik Jeneratörü (RTG) ömrünü tüketmiş bir halde imha edilmeyi beklemektedir.⁷⁶

Karadeniz, Orta Doğu'dan Orta Asya'ya uzanan bir çizgide, uluslararası açıdan, kararsız bir yol haritasını oluşturmaktadır. Bu kararsız ortamda Karadeniz her an karışmaya hazır bir coğrafyanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Orta Doğu'nun karmaşık dünyasının otoriter güçler tarafından yeteri kadar aşındırılması sonucunda kendilerine yeni kaynak arayan aynı güçlerin Karadeniz'i hedef olarak seçmeleri bölgeyi hem istikrarsızlaştırmakta hem de kazanan bir kazana dönüştürmektedir.⁷⁷

Avrupa Birliği sınırlarına ortak olan Karadeniz'in enerji ve güvenlik konularından ve kıyıdaş ülkelerin kendi aralarında yaşamış oldukları sorunlardan dolayı ortaya çıkan güvensiz ortamı bölgeyi dışarıdan odak noktası haline getirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiği takdirde Karadeniz'in kırılgan bir zemin üzerinde durduğu ifade edilebilmektedir.⁷⁸

Karadeniz enerji kaynağı açısından önemli derecede potansiyele sahip olan bir havzadır. Ancak Karadeniz'in bu potansiyelinin

⁷⁶ Duncan Wood, "Executive Summary: Prospects for Black Sea Security Cooperation", *Black Sea Security: International Cooperation and Counter-Trafficking in the Black Sea Region*, (Editors: Fiona Houston, W. Duncan Wood, Derek M. Robinson), IOS Press, Oxford, UK, 2010b, pp. 3-8, p. 3.

⁷⁷ Oleksandr Pavliuk, "Introduction", *The Black Sea Region: Cooperation and Security Building: Cooperation and Security Building*, (Editors: Oleksandr Pavliuk & Ivanna Klympush-Tsintsadze), Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2004, pp. 3-13, p. 10.

⁷⁸ Galya Vladova & Jörg Knieling, "Potential and Challenges for the Black Sea Regional Cooperation", *Eastern Journal Of European Studies*, 2014, Volume: 5, Issue: 1, pp. 39-66, p. 45.

kullanılması aşamasında, güvenlik sorunu olan bölgeler ile yakın komşu olmasından dolayı, kararsız bir durum ortaya çıkmaktadır.⁷⁹

Karadeniz'e hâkim olan gücün Orta Doğu ve Orta Asya'ya hükmetme yeterliliğine erişebileceğinden dolayı bu havzaya stratejik bir açıdan yaklaşmak gerekmektedir. Örneğin, Karadeniz, Rusya için güneyden ve belirli noktalarda ise batıdan⁸⁰, Türkiye için ise kuzeyden gelebilecek tehlikelere karşı ileri karakol vazifesinin yapılabileceği doğal bir korunma bölgesini oluşturmaktadır. Türkiye'nin bu noktadaki görevi yalnızca ulusal değil, aynı zamanda uluslararası düzeydedir. Zbigniew Brzezinski'ye göre Türkiye, Karadeniz havzasında istikrar sağlayıcı bir konumda durmaktadır. Bu konumunu Karadeniz'e Akdeniz üzerinden sağlanan giriş ve çıkışları kontrol ederek ve Kafkaslardaki Rusya'nın var olma çabalarını belirli bir noktadan daha fazla ileriye gitmesine izin vermeyerek veya bir denge noktası yaratarak sağlamaktadır.⁸¹ Bu korunma bölgesi açısından⁸² Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Çünkü Montreux Boğazlar Sözleşmesi çok taraflı yapısı ile siyasi, ekonomik ve stratejik fonksiyonların küresel anlamda değerlendirme altına alınması sonucunda ortaya çıkan "çıkar dengelerini" Karadeniz'e odaklayan ve bu sayede de Türkiye'yi motor gücü haline getiren bir niteliğe sahiptir.⁸³

Güvenlik konusunda belirtilmesi gereken önemli bir başlık ise BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu) gücüdür. Bu güç tam açılımı ile "Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşma" biçiminde adlandırılabilir. Buna göre Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler olan Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna'nın Birleşmiş Milletler

⁷⁹ Akın Alkan, *a.g.e.*, s. 17.

⁸⁰ Akın Alkan, *a.g.e.*, s. 20-22.

⁸¹ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, (Çeviren: Yelda Türedi), İnkilap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 46; Sertif Demir, *a.g.m.*, s. 36.

⁸² Zbigniew Brzezinski, *a.g.e.*, s. 46; Sertif Demir, *a.g.m.*, s. 36.

⁸³ Türk Boğazları, TC Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Anlaşması'nda belirtilen hususları dikkate alarak kendi aralarında oluşturacakları iş birliği çerçevesinde güvenlik konularında ortak hareket etmelerinin yolu açılmıştır.⁸⁴ BLACKSEAFOR'un kıyıdaş devletlere olan bir diğer katkısı ise ilgili devletlerin deniz kuvvetlerinden faydalanılarak Karadeniz'de arama, kurtarma ve kanunlara uymayan deniz trafiği ile ilgili konularda işbirliklerinin gerçekleştirilmesidir. Bu işbirliği, aynı zamanda, katılımcı devletlerin oybirliği ile alacakları karar sonucunda Karadeniz dışında da görev yapabilecek niteliktedir.⁸⁵

Sonuç

Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin sıcak denizlere ulaşabilmesi için İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na muhtaç olması Türkiye'yi konumlandığı coğrafyada söz sahibi yapmaktadır. Bu eksen etrafında bir odak noktası yakalamak gerekirse Türkiye'nin Karadeniz konusunda en büyük söz hakkına sahip olduğu öne sürülebilmektedir. Bu noktada Türkiye diğer bölge devletlerinden siyaset belirleme adına bir adım önde olmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu bu üstünlüğü küresel siyaset belirleme ve ekonomik kararlar alma aşamasında akılcı bir biçimde kullanması gerekmektedir. Bu coğrafyada Türkiye alınan kararlara uyan bir devlet konumunda değil, aksine aldığı kararlara diğer devletleri uymaya zorlayan bir konumdadır. Türkiye'nin bu konumunu küresel siyaset, ekonomi ve uluslararası güvenlik alanlarında etkili bir biçimde kullanması gerekmektedir. Bir diğer anlatım ile Türkiye stratejik açıdan taşların yerlerini değiştirebilecek bir güce sahiptir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu konumu ve sahip olduğu potansiyel gücü coğrafya, ekonomi, küresel siyaset ve uluslararası güvenlik gibi ekonomiye ve uluslararası alandaki duruşuna katkısı olan değerler açısından incelemeye alınması gerekmektedir.

Karadeniz'e kıyısı bulunan veya herhangi bir bağı olmadan binlerce kilometre uzaktan gelerek bölgede söz sahibi olmaya çalışan

⁸⁴ Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşma, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=248&dil=tr&blackseafor=1, (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

⁸⁵ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s. 175.

bir devlet hedeflediği amaca ulaşabilir ise sadece Karadeniz'deki varlığını kullanarak hem Kuzey bölgeleri hem de Asya üzerinde hâkimiyet kurma olasılığına kavuşabilecektir. Çünkü Karadeniz'in bir geçiş ve bağlantı noktası olması gerçeğinin yanında, sıradan bir su kütlesi olmadığı da ifade edilmesi gerekmektedir. Bu eksen etrafında hareket etmek gerekirse Avrupa Birliği gibi bir üst yapılanmanın, özellikle, Karadeniz'e kıyısı bulunan devletleri kendi içine alarak bu su kütlesi üzerinde söz hakkına sahip olma girişimlerinin bulunduğu yönünde bir yorum yapmak yanlış olmayacaktır. Belki de bu sebepten dolayı Türkiye üye devlet sıfatı ile Birlik içerisinde konumlandırılmak istenmektedir. Ancak bu istek karşıt bir tezi de ortaya çıkartmaktadır. Türkiye farklı unsurlar (ekonomi, askeri, diplomasi, nüfus vs.) bağlamında güçlü bir devlettir. Türkiye'nin küresel güçler tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılamayacağına farkına varılması, bu ülkenin ne içeri alınması ne de kendisinden uzaklaştırılması siyasetini ortaya çıkartmaktadır. Bu durum ise 'yaklaşma ama uzaklaşma da' siyasetini gündeme taşımaktadır. Türkiye ise bu noktada kendi siyasetini üretebilecek bir güce sahiptir. Bu güç, çalışmanın özü itibarıyla yorumlanması gerekirse, Karadeniz'e en uzun kıyı parçasına sahip olunmasından kaynaklanmaktadır. Eğer Türkiye bu gücünü usta manevralarla kullanabilirse, küresel güç olan ABD ve Avrupa Birliği gibi üst yapılanmaları kendi istekleri doğrultusunda yönlendiremeye bile bu unsurların Türkiye'nin zararına olabilecek türdeki oyunlarını bozabilecektir.

Karadeniz, yalnızca, İstanbul ve Çanakkale Boğazları vasıtasıyla okyanuslara açılan bir iç deniz değil, aynı zamanda dünya siyasetine yön verebilen stratejik bir su kütesidir. Karadeniz gibi iç kesimlerde kalmış bir su kütesini değerli kılan nitelik dünya siyasetinde önemli birer oyuncu olan Türkiye ve Rusya'nın bu su kütesine kıyısı olmasıdır. Bu iki ülkeye ulaşmak ve olası bir savaş zamanında üstünlüğü ele geçirmek isteyen herhangi bir devlet Karadeniz'e açılmak zorundadır. Bununla birlikte, özellikle, Türkiye'ye yönelik terörist saldırılarının yoğunlaştırılmasının istendiği her dönemde terör örgütlerinin Karadeniz bölgesinde yapılanmalarına ağırlık verdikleri gözlemlenmektedir. Küresel güçlerin, bir şekilde, Karadeniz'de var

olma çabalarına karşılık, Türkiye'nin ekonomik ve güvenlik stratejileri ile karşılık vermesi, ABD'nin NATO vasıtasıyla Karadeniz'de kendisine bir liman yaratma isteği, kıyıdaş olmayan ülkelerin enerji hatlarını Karadeniz'den geçirerek bu yol üzerinde dolaylı yönden varlığını hissettirmeye çalışması Karadeniz'in jeopolitik, jeostratejik ve jeogüvenlik konularında sahip olduğu değerden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda yeni bir açıdan değerlendirme yapmak gerekirse Karadeniz'in tabanında hangi enerji kaynaklarının ve madenlerin bulunduğunu bilmek ve bunu öğrenebilmek için de bu su kütesinde var olmak isteyen her güç Karadeniz'e hükmetmeye çalışacaktır. Bu da küresel siyaset oyununda eylemli bir oyuncu olmayı gerektirmektedir.

Bir diğer değerlendirme konusu ise güvenlidir. Karadeniz tüm kıyıdaş ülkelere sağladığı koruma duvarını, özellikle Türkiye ve Rusya için de sağlamaktadır. Ancak bu noktadaki önemli basamak Türkiye ve Rusya'nın diğer kıyıdaş devletlerden ekonomi, güvenlik ve siyaset üretebilme yeteneği açısından üstün olmasıdır. Dolayısıyla Karadeniz bu iki devlet arasında paylaşılmaya ve birbirlerine bu alanda üstünlük gösterilmeye çalışılan stratejik bir oyun tahtasıdır. Karadeniz için girişilecek her hamlede önce piyonların öne sürülmesi, kalelerin güvenlik altına alınması ve atların ise satranç tahtasında hareketli bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Çünkü bu bölgede girişilecek bir faaliyette aynı eksen üzerinde gidip gelen bir siyaset yerine, bazen köşeli hareketler yapılan hamlelerin benimsenmesi önem taşımaktadır. Bazı durumlarda vezir harekete geçirilse bile şah hiçbir zaman yerinden oynatılmamalı ve Karadeniz'de şahın varlığı her zaman için hissettirilmelidir.⁸⁶

⁸⁶ Bu anlatımda söz konusu yapılan satranç ve oyun tahtası benzetmelerinin ilham kaynağına parantez içerisinde yer verilmiştir: (Daha detaylı bilgi için ilgili kaynaktan faydalanılabilmektedir: Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, (Çeviren: Yelda Türedi), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 7-34.)

Summary

Coastal geopolitics is a concept explaining the strategic contribution of water bodies such as ocean, sea, lake, strait, delta, and river to the geopolitics of a country. Within the framework of this concept and around the same axis, an inland sea as the geographical location of Turkey and the Black Sea can be considered to be located at a point linking Asia with Europe and the Black Sea to Turkey it raises an important position in both Europe and Asia. In this context, the Black Sea to Turkey's geography, economy, value is emerging to be examined in terms of politics and security elements. The fact that the Black Sea stands at the key point of the political, economic and security trilogy in the context of international relations increases the interest in this region. In this study, Turkey's Black Sea will be an emphasis on how it is shaped by the geographical conditions of the policy will apply in the region, the importance of policies on global politics and place will be taken into consideration, the position of the Black Sea to strengthen Turkey's competence in international security issues will be examined. The aim of this study is to discuss the value, place, and importance of the coastal geopolitical issue within the framework of managerial strategies.

The Black Sea is not only a water body in the geography, but also a transitional route that has a strategic importance, a source of energy, and an advocate of defense against the riparian countries. The Black Sea is an inland sea, the protection of its autonomy with certain agreements and the formation of a defense line against external interventions makes this water body special. Therefore, it is important to consider an internal sea with such an importance and to evaluate it strategically and geopolitically. The most important topic of discussion at this point is to determine the sources of the natural autonomy of the Black Sea. While it is easy to understand the right of the states, which have coasts to the Black Sea in this basin, it is not difficult to understand the reason of the interventions that are intended to be outsourced. The emphasis on the coastal geopolitical importance of the Black Sea was given in the study of geopolitic, geostrategic, global politics and economics.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKENGİN, Hamza. *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*, 3. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2013.
- ALKAN, Akın. *21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2006.
- ARI, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 8. Baskı, MKM Yayıncılık, Bursa, 2009.
- BRZEZİNSKİ, Zbigniew. *Büyük Satranç Tahtası*, (Çeviren: Yelda Türedi), İnkilap Yayınevi, İstanbul, 2005.
- CHAPMAN, Bert. *Geopolitics: A Guide to the Issues*, Praeger Publisher, USA, 2011.
- ÇEVİK, Hasan Hüseyin. *Kamu Yönetimi Kavramlar – Sorunlar – Tartışma*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 49. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2010.
- DODDS, Klaus. *Global Geopolitics A Critical Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, USA, 2013.
- FLINT, Colin. *Introduction to Geopolitics*, Second Edition, Routledge Taylor & Francis Group, USA, 2012.
- HASANOV, Ali. *Jeopolitik Teorileri Metodolojisi Aktörleri Tarihi Karakteristiği Kavramları*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2012.
- İLHAN, Suat. *Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık*, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.
- ÖZÇAĞLAR, Ali. *Yönetişel Coğrafya*, 1. Baskı, Nika Yayınevi, Ankara, 2015.
- SEMPA, Francis P., *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, Transaction Publisher, Canada, 2002.
- SHARMA, Parimal. *Coastal Zone Management*, Global India Publications, New Delhi, 2009.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 6. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2014.
- TEZKAN, Yılmaz ve M. Murat Taşar. *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2002.
- ULAŞ, Bülent. *Jeopolitik: Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Üyelik Süreci*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2011.
- Makaleler ve Kitap Bölümleri**
- AKENGİN, Hamza. "Türkiye'nin Jeopolitiği", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: Meryem Hayır Kanat), Nobel Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 1-28.
- ATALAY, İbrahim. *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 9. Baskı, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir, 2016.
- BOZKURT, Giray Saynur. "Security Policy Of Turkey And Russia In The Black Sea Basin", *Karadeniz Araştırmaları*, 2011, Sayı: 30, 1-13.
- CANAR, Burçin. "Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt: 67, No: 1, 49-80.

- ÇİFTÇİ, Hakkı ve Murat Koç. “Türkiye’nin Yeni Jeopolitiğinin Çevresi”, *International Conference on Eurasian Economies 2013*, (Editörler: Selahattin Sarı; Alp H. Gencer ve İlyas Sözen), St. Petersburg – Russia, 17-18 Eylül 2013, Beykent Üniversitesi, 2013, 854-861.
- DEMİR, Konur Alp. “Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Bağlamında Kıyı Kentleşmeleri”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2018, Cilt:25, Sayı:2, 409-426.
- DEMİR, Konur Alp ve Hikmet Yavaş. “Yönetim Algısındaki Değişim: Yönetimde Özerk İnsan Unsuru”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014, Yıl: 6 Sayı:11, 121-132.
- DEMİR, Sertif. “Karadeniz’in Güvenliğini Yeniden Düşünmek”, *Karadeniz Araştırmaları*, 2012, Sayı: 35, 19-50.
- DRUZHİNİN, Alexandr G.. “The Black Sea Region in Modern Russian-Turkish Cooperation: Geo-Strategic Aspect”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2015, Volume: 5, Special Issue, 81-84.
- EROL, Mehmet Seyfettin ve Sertif Demir. “Amerika’nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2012, Cilt: 6, Sayı: 11, 17-33.
- ERTEK, Ahmet. “Türkiye’nin Hidrografik Özellikleri”, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: Meryem Hayır Kanat), Nobel Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 71-117.
- İRGE, Nadire Filiz. “Karadeniz Havzası Jeopolitiğinde Güç Mücadelesinin Arka Planı ve Bölgesel Güvenliğin Uluslararası Önemi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2017, Cilt: 5, Özel Sayı, 79-92.
- KAMALOV (KEMALOĞLU), İlyas. “Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, 2009, Cilt: 6, Sayı: 21, 13-21.
- KASIM, Kamer. “Türkiye’nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, OAKA Tartışma Platformu*, 2007, 172-180.
- KOÇER, Gökhan. “Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2007, Cilt: 1, Sayı: 1, 195-217.
- LĂZĂRESCU, Iulian. “Energy and Security in the Black Sea Region”, *Management and Socio-Humanities (Review of the Air Force Academy)*, 2012, Volume: IX, No: 1(20), 109-115.
- MAHAN, Alfred Thayer. “Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi (1660-1812)”, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, (Yazarlar: Yılmaz Tezkan ve M. Murat Taşar), Ülke Kitapları, İstanbul, 2002, ss. 34-41.
- ONETIU, Anda Nicoleta. “Geopolitical and Geostrategic Dimensions within the Black Sea Basin”, *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 2012, Volume: 2, Special Issue: 1, 238-242.
- OKTAY, Emel G.. “Türkiye’nin Avrasya’daki Çok Tarafli Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü”, *Uluslararası İlişkiler*, 2006, Cilt: 3, Sayı: 10, 149-179.
- PAVLIUK, Oleksandr. “Introduction”, *The Black Sea Region: Cooperation and Security Building: Cooperation and Security Building*, (Editors: Oleksandr Pavliuk & Ivanna Klympush-Tsintsadze), Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2004, pp. 3-13.

- SLOAN, Geoffrey & Colin S. Gray. "Why Geopolitics?", *Geopolitics, Geography and Strategy*, Routledge Publisher, USA, 2013, pp. 1-11.
- TAMCELİK, Soylap. "Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi", *Center for Turkish Studies Occasional Paper Series*, Occasional Paper Serie, 2011, Volume: 3, No: 1, 2-32.
- TESCHKE, Benno. "Geopolitics", *Historical Materialism*, 2006, Volume: 14:1, pp. 327-335.
- TEZKAN, Yılmaz. "Belirsizlikler ve Menfaat Çatışmaları Ortamında Türkiye", *Menfaatler Çatışması Ortamında Türkiye*, (Hazırlayan: Yılmaz Tezkan), Ülke Kitapları, İstanbul, 2000, s. 9-20.
- TRIANAPHYLLOU, Dimitrios. "The 'Security Paradoxes' of the Black Sea region", *The Security Context In The Black Sea Region*, Routledge Taylor & Francis Group, Great Britain, 2010, pp. 3-21.
- TUATHAIL, Gearóid Ó. & John Agnew. "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy", *Political Geography*, 1992, Volume: 11, Number: 2, 190-204.
- TÜYSÜZOĞLU, Göktürk. "Çok Kutupluluk Tartışmaları ve Karadeniz Havzası'nın Bölgesel Görünümü", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2013, Cilt: 8, Sayı: 3, 241-273.
- VLAD, Liviu Bogdan, Gheorghe Hurduzeu & Andrei Josan. "Geopolitical Reconfigurations In The Black Sea Area At The Beginning Of The 21st Century", *Romanian Review on Political Geography*, 2009, Year: 11, Number: 1, 65-76.
- VLADOVA, Galya & Jörg Knieling. "Potential and Challenges for the Black Sea Regional Cooperation", *Eastern Journal Of European Studies*, 2014, Volume: 5, Issue: 1, 39-66.
- WOOD, Duncan. "Preface: Crime and Confrontation in the Black Sea", *Black Sea Security: International Cooperation and Counter-Trafficking in the Black Sea Region*, (Editors: Fiona Houston, W. Duncan Wood, Derek M. Robinson), IOS Press, Oxford, UK, 2010a, pp. xi-xvi.
- WOOD, Duncan. "Executive Summary: Prospects for Black Sea Security Cooperation", *Black Sea Security: International Cooperation and Counter-Trafficking in the Black Sea Region*, (Editors: Fiona Houston, W. Duncan Wood, Derek M. Robinson), IOS Press, Oxford, UK, 2010b, pp. 3-8.
- YALÇINKAYA, Alaeddin. "Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2017, Cilt: 5, Özel Sayı, Nisan, 1-16.

Raporlar

- AKÇADAĞ, Emine. *Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri*, BİLGESAM Stratejik araştırmalar Merkezi, Rapor No: 68, İstanbul, 2015.
- DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE BÖLGESEL ENTEGRASYONLAR (AT, NAFTA, PASİFİK) VE TÜRKİYE (AT, EFTA, KEİ, TÜRK CUMHURİYETLERİ, EKİT (ECO), İSLAM ÜLKELERİ) İLİŞKİLERİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU, Türkiye – Karadeniz Ekonomik İşbirliği İlişkileri Alt Komisyonu Raporu, Kitap 4, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No: DPT: 2379 - ÖİK: 443, Ankara, 1995.

MANOLI, Panagiota. *Regional Cooperation in the Black Sea, Building an Inclusive, Innovative, and Integrated Region*, Commissioned Paper for the Black Sea Trade and Development Bank, Greece, 2014.

İnternet Siteleri

CHONG, Byron. *The Role of the Black Sea in Russia's Strategic Calculus*, 2017. <http://cimsec.org/role-black-sea-russias-strategic-calculus/31805>, (Erişim Tarihi: 15.09.2018).

CHATHAM HOUSE, *The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interests*, 16 January 2009, Russia and Eurasia Programme Seminar Summary, London, 2009. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/160109blacksea.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

ÇELİKPALA, Mitat, *Turkey and The New Energy Politics of The Black Sea Region*, Neighbourhood Policy Paper, The Black Sea Trust for Regional Cooperation, A Project of The German Marshall Fund, 2013, Issue: 5. [http://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper\(05\)\(2\).pdf](http://www.khas.edu.tr/cms/cies/dosyalar/files/NeighbourhoodPolicyPaper(05)(2).pdf), (Erişim Tarihi: 18.09.2018). Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşma, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=248&dil=tr&blackseafort=1, (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei_tr.mfa, (Erişim Tarihi: 19.09.2018).

MINCHEV, Ognyan. *Major Interests And Strategies For The Black Sea Region*, Framework Analytical Review, Institute for Regional and International Relations, Sofia, 2006. <http://www.harvard-bssp.org/static/files/122/BlackSeaFrameworkAnalyticalReview.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

Türk Boğazları, TC Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi, https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/392/DZKK_STRATEJI.pdf, (Erişim Tarihi: 21.09.2018).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü, Coğrafya, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b952eb73b5c22.35010999, (Erişim Tarihi: 09.09.2018).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü, Jeopolitik, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b953639bf4d28.04268177, (Erişim Tarihi: 09.09.2018).